

ARCHITEKTURA DREWNIANA SAMARY Z KOŃCA XIX I POCZĄTKU XX WIEKU

Ewa Pol

Wydział Architektury, Politechnika Wroclawska
Faculty of Architecture, Wrocław University of Technology
ul. B. Prusa 53/55, 50-317 Wrocław, e-mail: ewa.pol@pwr.wroc.pl

Streszczenie. Zabudowa drewniana pochodząca z końca XIX i pocz. XX w. w Samarze, w Rosji, jest jednym z przykładów nadwołżańskiej architektury drewnianej, charakteryzującej się bogatym zdobnictwem oraz formą. Ciekawym zjawiskiem w XIX w. stało się zastępowanie architektury murowanej architekturą drewnianą. Fenomen ten spowodowany był napływem ludności wiejskiej do miasta. Z drewna budowano nie tylko zabudowę mieszkaniową, ale i budynki użyteczności publicznej (kościół, szpital, szkoły) oraz małą architekturę. Początkowo architektura ta znajdowała się na obrzeżach miasta. Wraz z jej popularyzacją wśród urzędników, zaczęła ona występować również w centrum miasta w miejscu wolnych parceli. Można wyróżnić wiele typów tej zabudowy: od najprostszyc jednolizbowych po dwu- i trzykondygnacyjne domy ważnych urzędników. Zabudowa ta najczęściej występowała w konstrukcji zrębowej oraz szkieletowej (podziały wewnętrzne, wykusze, wieże). Ostatni wymieniony typ zabudowy mógł mieć konstrukcję mieszaną – parter był murowany, natomiast pozostałe kondygnacje drewniane. Budynki mieszkalne najczęściej zwieńczone były dachem dwuspadowym, natomiast wykusze i ryzality – dachem wieżowym. Układ funkcjonalno – przestrzenny poszczególnych rodzajów zabudowy był określony. Charakterystyczna dla tej zabudowy stała się dekoracja. W przeważającej części motywami ornamentu były formy zoomorficzne, fitomorficzne, geometryczne oraz występowały typowe formy ludowe. Dekorowane były szczyty, okna szczytowe, wiatrownice, zwieńczenia szczytów, listwy podokapowe, naroża budynku (kożuchowanie), nad- i podokienniki. Przybierały one różne formy oraz kształty. Najbardziej charakterystyczne stały się nad- i podokiennik, tworząc dekorowane obramienia okienne. Ich charakterystyczną cechą kompozycyjną była symetria. Z czasem formy obramień okiennych ulegały przekształceniu (przesuwano je względem lica ściany, spiętrzano). Ważnym elementem elewacji stały się akcenty, takie jak ryzality, wykusze, wieżyczki, balkony i niewielkie lukarny. Były one bardzo różne i występowały w dowolnej kombinacji. Cechy architektury drewnianej nawiązują do stylu, jaki panował w XIX w. – eklektyzmu. W Rosji mamy do czynienia ze swoistą odmianą eklektyzmu, polegającą na połączeniu tradycyjnych form architektury rosyjskiej – np. kokosznik – z formami zachodnioeuropejskimi różnych epok.

Słowa kluczowe: Samara, architektura drewniana, architektura nadwołżańska

WSTĘP

Zarys historii miasta

Samara to miasto w Rosji założone w 1586 r. nad rzeką Wołgą. Pod koniec XIX w. otwarto tu linię kolejową Samara – Zlatoust. W tym czasie miasto stało się ważnym centrum administracyjnym oraz przemysłowym Rosji. Szybki wzrost gospodarczy oraz rozwój handlu doprowadziły do poprawy jakości życia w mieście. Nastąpił liczny napływ ludności wiejskiej do miasta. Wraz ze wzrostem liczby mieszkańców granica miasta została znacznie poszerzona i nastąpiła jego rozbudowa. W roku 1851 Samara liczyła 23 812 osób, w roku 1876 liczba ludności wynosiła 54 tys., natomiast w roku 1897 było to już 90 tys., osiągając w roku 1926 175 tys. [Сысоева].

Samara to jedno z miast, w którym nadwołżańska zabudowa drewniana pochodząca z końca XIX i początku XX w. wciąż dominuje w krajobrazie miasta.

Przykładowa zabudowa drewniana Samary

Pod koniec XIX w. zabudowa mieszkaniowa o konstrukcji drewnianej i drewniano-kamiennej zajmowała większą powierzchnię Samary. Było to nietypowe zjawisko, ponieważ architektura drewniana zazwyczaj poprzedzała zabudowę murowaną. W Samarze zjawisko to zostało odwrócone. Główną przyczyną był napływ ludności wiejskiej do miasta. Nastąpiło rozpowszechnienie architektury ludowej, która w tamtych czasach na wsi była przede wszystkim drewniana. Zjawisko to trwało aż do połowy XX w. Pierwotnie zabudowę drewnianą lokalizowano wyłącznie na obrzeżach miasta. Popularyzacja tej zabudowy wśród zamieszkańców doprowadzała do rezygnacji z zabudowy murowanej na rzecz budynków drewnianych. Dzięki temu architektura drewniana została wprowadzona do centrum miasta w miejsce wolnych parceli [Сысоева].

Dostęp do rzeki Wołgi ułatwiał pozyskiwanie materiału budulcowego, jakim było drewno. Do budowy używano najczęściej drewna sosnowego lub świerkowego, pochodzącego z lasów znajdujących się w górnym biegu Wołgi. Z drewna budowano domy, budynki gospodarcze, ale również budynki użyteczności publicznej, takie jak kościoły, szpitale, szkoły, a także obiekty małej architektury, np. altany, kioski, ogrodzenia.

Jednym z drewnianych obiektów był pierwszy kościół katolicki, zwany również kościołem polskim (w Samarze pod koniec XIX w. mieszkało wielu Polaków), znajdujący się tuż za obecnym murowanym kościołem¹ (ryc. 1). Był to budynek dwukondygnacyjny z dwuspadowym dachem w stylu neogotyckim. Elewacja frontowa została podzielona na trzy części. Dwie boczne części posiadały pary okien znajdujące się pod jednym nadokiennikiem, natomiast w centralnej części okna były pojedyncze. Na parterze znajdowały się okna prostokąt-

¹ Budynek kościoła znajduje się przy ul. Frynzie 157 od strony podwórza.

Ryc. 1. Pierwszy kościół polski w Samarze z początku XIX w.

Fig. 1. The first Polish church from the beginning of the 19th c. in Samara

ne, na wyższej kondygnacji były one ostrołuczne z trójkątnymi nadokiennikami. Budynek poddany był wielokrotnie przebudowom, zmieniając swój charakter i funkcję, nigdy nie odzyskując swojej pierwotnej funkcji oraz dekoracji. Obecnie jest to budynek mieszkalny, pozbawiony w całości oryginalnej dekoracji, nawet okna na piętrze zostały zmienione na prostokątne.

Rozwój sztuki budowania z drewna w Rejonie Nadwółżańskim

Budynki drewniane pochodzące z końca XIX w. i początku XX reprezentują najcenniejsze przykłady dawnego kunsztu ciesielskiego. Charakterystyczną cechą tej zabudowy jest bogata ornamentyka. Dzięki wynalezieniu odpowiednich narzędzi drewno stało się łatwe w obróbce, co wpłynęło na zróżnicowanie zarówno pod względem charakteru, jak i dekoracji. Było materiałem bardzo cenionym w tamtych czasach. W tego typu zabudowie widoczny jest wpływ, jaki wywarła architektura ludowa, przybyła wraz z mieszkańcami wsi, na rozwój zabudowy miejskiej w Samarze. Dzięki temu charakterystyczną cechą pejzażu miejskiego stał się kontrast między zastaną murowaną, zwartą zabudową miejską, znajdującą się wzdłuż głównych traktów komunikacyjnych, a nowo powstającą zabudową drewnianą.

Domy kupieckie oraz budynki mieszkalne zamożnych mieszczan często projektowane były przez znanych, lokalnych architektów, takich jak: A.A. Scherbachov (np. dom przy ul. Samarskiej, obecnie Frunze 51), Metchant P.S. Arzahanov (dom na skrzyżowaniu ul. Torgowoj i Falconer, obecnie Majakowskiego

i Lenina), F.P. Zasuhhina (np. dom przy ul. Samarskiej), Z.V. Kleinermann, G.N. Moshova, Y.S. Reshetnikov. Dwaj ostatni wymienieni byli typowymi przedstawicielami budownictwa ludowego [Мошкова 2001].

W Samarze można spotkać dużą różnorodność drewnianej zabudowy mieszkaniowej. Ich wygląd, ilość kondygnacji, konstrukcja, wreszcie dekoracja tworzą niepowtarzalny charakter tego miasta.

Typy zabudowy drewnianej

Typy budynków mieszkalnych odzwierciedlały stan majątkowy i pochodzenie jego właściciela [Сысоева].

Budynki jednokondygnacyjne. Najprostszym domem był parterowy budynek z dwuspadowym dachem należący do chłopów, drobnomieszczanstwa oraz rzemieślników. Układ przestrzenny tego typu zabudowy jest odwzorowaniem typowej zabudowy wiejskiej. Dodatkowo do budynku mogła przylegać sień lub pomieszczenia gospodarcze. Na elewacji znajdowały się najczęściej dwa lub trzy okna. Kolejnym rodzajem zabudowy jednokondygnacyjnej jest połączenie kilku domów. Bardzo szybko nastąpiła ewolucja tego typu zabudowy. Związane to było ze zwiększeniem ilości ogrzewanych pomieszczeń. Domy parterowe stawały się coraz bardziej rozbudowane. Dodawano do nich kolejne pomieszczenia, a pomieszczenia gospodarcze zaczęto ogrzewać, zyskując dzięki temu dodatkową powierzchnię mieszkalną. Zwiększająca się liczba pomieszczeń spowodowała wzrost liczby okien na elewacji.

Dwupiętrowe domy typu wiejskiego. Kolejnym rodzajem jest dwukondygnacyjny dom dla średniozamożnych mieszczan. Pierwsza kondygnacja budynku była podkreślana przez bogatszą dekorację w porównaniu z parterem. Na elewacji znajdowały się zazwyczaj trzy lub cztery okna.

Domy urzędnicze. Trzecią grupę tworzą dwu- i trzykondygnacyjne domy dla ważnych urzędników. Liczba okien na poszczególnych kondygnacjach jest znacznie większa w porównaniu z poprzednimi typami. Niektóre z tych domów posiadały parter murowany, kolejne kondygnacje wznoszone były z drewna.

Układ funkcjonalno-przestrzenny zabudowy

Sposób rozplanowania funkcjonalnego pomieszczeń w domach miejskich był ujednolicony. Pomieszczenia o znaczeniu reprezentacyjnym, w tym główna klatka schodowa oraz pomieszczenia mieszkalne, miały znajdować się od strony ulicy. Natomiast pomieszczenia dla służby usytuowane były od strony podwórza. Takie rozplanowanie funkcji poszczególnych pomieszczeń odzwierciedlone zostało w dekoracji elewacji. Wprowadzono gradację ważności elewacji. Fasada frontowa, znajdująca się najczęściej od strony ulicy, była bardzo bogato zdobiona. Natomiast elewacje boczne posiadały mniej detali. A w przypadku elewacji od strony dziedzińca ich ilość była znikoma.

W przypadku domów najprostszych – parterowych, ilość pomieszczeń została zredukowana do jednej lub dwóch izb. Każdy budynek posiadał dodatkowo sień. Wszystkie pomieszczenia rozplanowane zostały wokół pieca ceramicznego. Dodatkowo latem sień oraz pomieszczenia gospodarcze, które były nieogrzewane, służyły jako pomieszczenia mieszkalne. W przeważającej części zabudowa ta pokryta była dachem dwuspadowym. Budowa tego typu domu początkowo rozpowszechniona była na obrzeżach miasta.

Konstrukcja budynków drewnianych

Drewniane domy pochodzące z końca XIX w. i początku XX najczęściej budowano w konstrukcji zrębowej lub mieszanej: murowany parter, drewniane piętro (ten typ konstrukcji możemy spotkać w budynkach zamożnych mieszczan). Ściany zewnętrzne wykonywano w konstrukcji zrębowej na „jaskółczy ogon” lub „zamek zrębowy”. Natomiast sień, pomieszczenia gospodarcze oraz podziały wewnętrzne wykonywano w konstrukcji szkieletowej.

Ryc. 2. Samara dom przy ul. Frunze 75

Fig. 2. Samara, 75 Frunze St. house

Ten sam rodzaj samej konstrukcji występował również przy budowie wież oraz wykuszy, które są charakterystyczne dla tego typu obiektów. Chcąc zasłonić typową konstrukcję domu, elewacje pokryte zostały deskowaniem, nadając im charakterystyczny wygląd. Możemy spotkać nieliczne przykłady, które nie mają takiego deskowania. Nietypowym przykładem konstrukcji jest dom przy ul. Frunze 75 (ryc. 2), znajdujący się w podwórzu. Budynek ma konstrukcję tzw. muru pruskiego i jest jedynym takim drewnianym budynkiem w Samarze.

Dekoracja drewnianej zabudowy

Elewacje stały się elementem charakterystycznym dla tego typu zabudowy. Akcenty na fasadach były bardzo różne i występowały w dowolnej kombinacji. Były to ryzality, wykusze, wieżyczki, balkony i niewielkie lukarny. Również zwieńczenia szczytów przybierały bardzo różne kształty, często tradycyjne formy ludowe, takie jak kokosznik². Dodatkowo naroża budynków i główne wejścia podkreślane były poprzez bogato zdobione wykusze, które często akcentowały skrzyżowania ulic, tworząc rodzaj dominanty. Wykusze oraz wieże zwieńczone były przeważnie dachem namiotowym i wieżowym, z charakterystyczną dla tego typu dachu iglicą. Do mniej powszechnych przekryć należą dachy dwuspadowe³, hełmy cebulaste⁴ oraz wielopłaszczyznowy dach⁵. Na elewacjach stosowano również ryzality, podkreślające osiowość założenia, mogły one akcentować główne wejście do budynku. Podobnie jak wieże i wykusze, zakończone były dachem namiotowym lub wieżowym z iglicą⁶ (ryc. 3).

Dekoracja drewnianych domów w Samarze jest bardzo charakterystyczna. Nawiązuje do motywów roślinnych, zoomorficznych oraz geometrycznych. Stało się to tak dzięki wynalezieniu narzędzi umożliwiających łatwiejszą i dokładniejszą obróbkę drewna, takich jak np. laubzega⁷. Dekorowane było prawie wszystko: szczyty, okna szczytowe, wiatrownice, zwieńczenia szczytów, listwy podokapowe, naroża budynku, nad- i podokienniki, nadając zabudowie charakterystyczny wygląd.

² Kokosznik – w architekturze rosyjskiej charakterystyczny dla budownictwa cerkiewnego z okresu XVI–XVII w. element wystroju w postaci dekoracyjnego szczytu, mający wykrój najczęściej w kształcie łuku koszowego (rzadziej w kształcie trójkątnym, ostrołukowym lub półkolistym), zazwyczaj bogato profilowany. Kokosznik stosowany był zarówno w budownictwie drewnianym, jak i kamiennym i grupowany na dachach budowli szeregowo w kilku piętrzących się nad sobą rzędach. Łuki umieszczane są najczęściej u nasady bębna, hełmu, wieżb dachowych lub iglic. W. Szolginia, 1992. *Architektura*. Warszawa: Sigma NOT, s. 74, 75. Przykładem może być budynek znajdujący się przy ul. Frunze 10.

³ Przykładem może być budynek znajdujący się przy ul. Chapayev 12.

⁴ Przykładem może być budynek znajdujący się przy ul. Galaktionovskaya 82.

⁵ Przykładem może być budynek znajdujący się przy ul. Artsybushevskoy 73.

⁶ Przykładem może być budynek znajdujący się przy ul. Frunze 171.

⁷ Laubzega (niem. Laubsäge) – cienka piłka umocowana w metalowym kabłąku, służąca zwykle do wyzynania otworów i wykrojów w drewnie; wyrzynarka, włośnia. *Słownik wyrazów obcych*, PWN, Warszawa 1991, s. 495.

Ryc. 3. Samara dom przy ul. Frunze 171

Fig. 3. Samara, 171 Frunze St. house

Cechy stylowe architektury drewnianej nawiązują do stylu, jaki panował w XIX w. – eklektyzmu⁸. W Rosji mamy do czynienia ze swoistą odmianą eklektyzmu, polegającą na połączeniu tradycyjnych form architektury rosyjskiej (np. kokosznik) z formami zachodnioeuropejskimi różnych epok. W Samarze większość zabudowy drewnianej posiada ornamenty odpowiadające temu stylowi. Przełom wieku XIX i XX to Art Nouveau⁹. Ten styl przyjął się jedynie

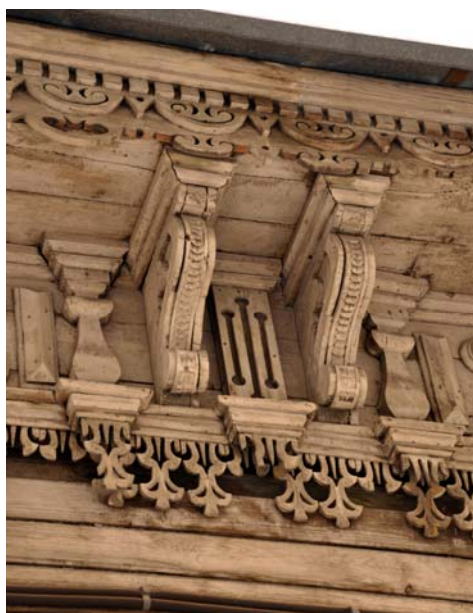
⁸ T. Broniewski, 1990. *Historia architektury dla wszystkich*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wyd., Wrocław, s. 487 i 488.

⁹ T. Broniewski, op.cit., s. 509 i 510.

w szczytkowej formie detali, w postaci łuków i ornamentów kwiatowych, dekoracji balkonu¹⁰. Występuje on bardzo sporadycznie.

Wiatrownice. W dachu dwuspadowym zabezpieczały pokrycie dachu przed wiatrem od strony szczytowej. Rolę tę pełniły deski przybite wzdłuż krawędzi dachu. Krawędź wiatrownicy stykająca się z dachem była najczęściej bez dekoracji, natomiast dolna część posiadała ornament, polegający na multiplikacji form najczęściej geometrycznych, np. rombów czy owalu. Zdarza się, że obie krawędzie posiadają zdobienia. Szczególny efekt dekoracyjny uzyskiwano nakładając na siebie dwa deskowania – jedno nad drugim, przesuwając je jednocześnie względem siebie. Dodatkowo tworzono inny motyw zdobniczy dla każdego z deskowań.

Listwy podokapowe. W podobny sposób jak wiatrownice dekorowane były listwy podokapowe (ryc. 4). Osiągają one bardziej rozbudowane formy – swoim ornamentem wchodzi na górną krawędź ściany budynku. Występuje tu mnogość rozwiązań. Głównym motywem dekoracji są formy geometryczne oraz fitomorficzne¹¹. Jednym z charakterystycznych elementów dekoracji podokapowych są konsole. Nawiązywały one do stylów architektonicznych, np. do klasycyzmu, lub mogły przybierać różnorodne kształty geometryczne. Często były to formy ażurowe.

Ryc. 4. Samara przykład listwy podokapowej
Fig. 4. Samara, under eaves mouldings example

Ryc. 5. Samara przykład kożuchowania
Fig. 5. Samara, corner example

¹⁰ Przykładem może być budynek znajdujący się przy ul. Artsybushevskoy 73.

¹¹ Ornament fitomorficzny – inaczej ornament roślinny.

Naroża – kożuchowanie. Kolejnym ważnym elementem budynku są naroża (ryc. 5) – tzw. kożuchowanie [Przesmycka 2001] one nie tylko funkcję ochronną, ale i dekoracyjną. Podzielone są na prostokątne lub kwadratowe pola, wewnątrz których znajdują się ornamenty. Cechowały się dużą różnorodnością form zdobniczych i podobnie jak w przypadku wszystkich innych detali, przeważają formy geometryczne oraz fitomorficzne. Często ich dekoracje miały charakter symboliczny.

Okna. Posiadają bogate zdobienie, w skład których najczęściej wchodzi nad- i podokienniki. Aby wzbogacić dekorację, wprowadzono boczne pasma ornamentu, w całości tworząc dekoracyjną ramę okna (ryc. 6 i 7). Najczęściej spotykanym kształtem okna jest prostokąt. W architekturze drewnianej końca XIX i początku XX w. nadokienniki są dużo bardziej dekoracyjne niż podokienniki.

Ryc. 6. Samara przykład obramienia okiennego domu dwukondygnacyjnego

Ryc. 7. Samara przykład obramienia okiennego domu parterowego

Fig. 6. Samara, framing example in a one story house

Fig. 7. Samara, framing example in a two story house

Charakterystyczną cechą w kompozycji, zarówno nad-, jak i podokienników jest ich symetryczność. Pierwotnie w domach mieszczańskich stosowano tylko nadokienniki w formie trójkąta. Natomiast formy typowe dla architektury ludowej, takie jak kształty półokrągłe, łukowe i z kokosznikiem (w Samarze aktual-

nie nie zachował się ten typ obramienia okiennego), występowały w budynkach jedno- i dwukondygnacyjnych. Z biegiem czasu przyjęły się one również w domach kupieckich.

Nadokienniki ulegały przekształceniu. Zaczęto je przesuwac do przodu w stosunku do lica, przemieszczać ich fragmenty w tej samej płaszczyźnie w górę i w dół, przerywać i spiętrzać. Wykonanie bogato dekorowanych ażurowych nadokienników wymagało dużego nakładu pracy, przez co takie obramienia okienne stały się symbolem zamożności właściciela danego budynku. W przypadku zabudowy z murowanym parterem forma nadokiennika zostaje powielona na murze, tworząc gzyms nadokienny.

Okiennice. Mieszczanie, których nie stać było na wykonanie bogato dekorowanych nad- i podokienników, ozdabiali swoje elewacje okiennicami (ryc. 8). Również były używane jako element dekoracyjny na parterze (bardzo rzadko spotykany). Pierwotną funkcją okiennic była ochrona okien przed wiatrem i niskimi temperaturami, jednak dość szybko stały się elementem dekoracyjnym, detalem na elewacji domu. Rzadko posiadały ornament.

Ryc. 8. Samara przykład okiennic domu jednokondygnacyjnego

Fig. 8. Samara, shutter in one store house example

Okna szczytowe. Rzadko są spotykane w miejskiej architekturze drewnianej. Występują jedynie w jednokondygnacyjnej zabudowie znajdującej się na obrzeżach ówczesnej Samary. Sporadycznie występują w szczytowych partiach naroży, ryzalitów. Przeważnie są one niewielkich rozmiarów, często pojedyncze, rzadziej podwójne. Najczęściej ten typ okna nie miał dekoracji. Jeśli występowały obramienia okienne, to były one bardzo proste, bez dodatkowej ornamentyki. Okna przybierały formy prostokąta, prostokąta zakończonego półokrągło, bądź okręgu.

Ryc. 9. Samara dekoracja ganku ul. Leninskaja 146
Fig. 9. Samara, porch decoration, 146 Leninskaja Str.

Ganki. Charakterystycznym elementem rosyjskiej zabudowy ludowej są ganki (ryc. 9). Kształtują one formę całego budynku, akcentując wejście. Występowały one w najprostszym typie domu. Pierwotną ich funkcją było ochrona wejścia. Z czasem w zwartej miejskiej zabudowie zostały one zredukowane (w stosunku do ganków znajdujących się na wsi) do dachu okalającego wejście. Ganki zyskały jedynie charakter dekoracyjny. Zdobiono je motywami przede wszystkim roślinnymi oraz zoomorficznymi. Zadaszenie dekorowane było wiatrownicami z tym samym motywem jak wiatrownice na głównym dachu.

Kolorystyka

Kolor drewnianych domów w Samarze stał się również elementem dekoracyjnym. Zabudowę najczęściej malowano na charakterystyczne, wyraziste kolory – m.in. turkus, zielony permanentny, ugier. Dzięki zastosowaniu takich barw budynki te się wyróżniały od innych. Koloru używano przede wszystkim w dekowaniu na elewacji. Pozostałe elementy dekoracyjne, takie jak ganki, wia-

trawnice, listwy podokapowe, pod- i nadokienniki, naroża, malowane były na jasny, w przeważającej części na biały kolor. W ten sposób detale zdobnicze zostały zaakcentowane. Jednak nie wszystkie budynki były kolorowe, niektóre pozostawiono bez koloru, pokazując fakturę i strukturę surowego drewna.

PODSUMOWANIE

Konserwacja i rewaloryzacja obiektów drewnianych w Samarze

Obiekty drewniane szczególnie są narażone na niekorzystne czynniki środowiskowe oraz na upływ czasu. Dodatkowo znajdują się one w centrum miasta, przez co bardziej są narażone na różne czynniki. Z każdym rokiem ich ilość drastycznie maleje. Dlatego warto podejmować działania, umożliwiające zachowanie jak największej ilości tego typu zabudowy oraz jak najliczniejszej ilości detalu architektonicznego.

Dobrym przykładem może być rewaloryzacja fragmentu ul. Leninskaja 146–150 (ryc. 10). Są to jednopiętrowe domy, ustawione ścianą szczytową do ulicy. Każdy z tych domów został poddany konserwacji przy zachowaniu jak największej ilości oryginalnego detalu. Uzupelniono brakujące lub zniszczone

Ryc. 10. Samara fragment ul. Leninskaja 146–150

Fig. 10. Samara, fragment of Leninskaja St. (146-150)

Ryc. 11. Samara widok z ulicy na nowo powstały wieżowiec

Fig. 11. Samara, view from the street at a new built skyscraper

detale, dodatkowo przywracając im ich pierwotną kolorystykę. Z biegiem czasu zmieniły się potrzeby bytowe, dlatego zabudowa ta została dostosowana do współczesnych wymagań funkcjonalnych.

Niestety nie zawsze istnieją możliwości, aby uchronić dziedzictwo kulturowe. Tereny, jakie zajmują domy drewniane, są często bardzo cenne i chętnie pozyskiwane przez deweloperów. Mimo zapisów prawnych o zachowaniu tak wartościowej zabudowy, inwestorzy stawiają swoje cele ponad dobro kulturowe (ryc. 11).

PIŚMIENICTWO

- Przesmycka E., 2008. Lubelszczyzna wielokulturowość osadnictwa, budownictwa i architektury, monografia, Lublin.
- Przesmycka E., 2001. Przeobrażenia zabudowy i krajobrazu miasteczek na Lubelszczyźnie. Lublin.
- Маковецкий И. В., 1954. Памятники народного зодчества Среднего Поволжья. Изд-во академии наук СССР.
- Моргун А. Г., 1986. От крепости Самара до города Куйбышева. Куйбышев: Кн. изд-во.
- Мошкова, М. Г., 2001. Дорогу осилит идущий. Семейная хроника. Самара.
- Каркарян В. Г., 2002. „Деревянное зодчество Самары” или Осень патриархов. Самара: Издательский дом „Агни”.
- Гурьянов, Е. Ф., 1982. Самарские узоры. Домовая резьба Самарского Поволжья Куйбышев: Куйбышевское книжное изд-во.
- Сысоева Е. А., 2008. „Вестник Томского государственного архитектурно-строительного университета" N 2, Особенности деревянной архитектуры Самары конца XIX – начала XX веков, Вестник ТГАСУ, 65–78
- Сысоева Е. А., аспирант ТГАСУ, кафедра архитектуры Градостроительные предпосылки и особенности развития деревянной и смешанной застройки Самары конца XIX – начала XX веков.– maszynopis

SAMARA WOODEN ARCHITECTURE FROM THE LATE NINETEENTH AND EARLY TWENTIETH CENTURY

Abstract. Wooden buildings dating from the late XIX-th and early XX-th century in Samara, Russia, are one of the examples of Volga region wooden architecture, which are characterized by rich ornamentation and form. An interesting phenomenon in the nineteenth century was the replacement of brick architecture with wooden architecture. This phenomenon was caused by the influx of rural population to the city. It was a time when folk architecture has significantly affected in urban architecture. From were built wood but not only homes, also public buildings such as churches, hospitals, schools and small architecture. Initially, this architecture was on the outskirts of the city. Along with the popularization with officials, it also began to appear in the city centre in places of free lots. One can distinguish many types of buildings: from the simplest one-room ones to two-and three-storey houses of important officials. Buildings were of log construction and frame construction (internal divisions, bay windows, towers). The second type of building could have a mixed structure – ground floor was made from brick, while the remaining floors were made from wood. Residential buildings often had gable roof, whereas bay windows and projections had tent roof. The functional and spatial layout of different types of buildings was determined. What became characteristic for the buildings dating from the late nineteenth and early twentieth century was the decoration. For the most part ornamentation motives were zoomorphic, floral, geometric forms, and typical folk form. Gables, sprockets, attic windows, under eaves mouldings, corners of the building, label moulds and windowsill, porches were decorated giving a distinctive look to the building. They assumed different forms and shapes. Label mould and windowsill became the most characteristic parts forming decorative window frames. Symmetry was their characteristic composition feature. With time, the form of window frames underwent transformation (redirected along the wall face, stacked). The accents, such as projections, bay windows, turrets, balconies and small dormers became an important element of the facade. They were very different and occurred in any combination. The features of wooden architecture refer to the style that prevailed in the nineteenth century – eclecticism. In Russia there is a kind of eclectic variety, involving a combination of traditional Russian architecture – e.g. kokoschnik and Western European forms of different ages.

Key words: Samara, wooden architecture, Volga region architecture